

15. oktoober 2026

Lahend taotluste nr 52652/20, 3536/21, 21602/21 jt kohta – alandav kohtlemine ja õigus tõhusale õiguskaitsevahendile

Zakutniy jt vs. Ukraina

Artiklid 3 ja 13

Asjaolud

Kaheksa kaebajat, keda kõiki oli erineva pikkusega ajavahemike jooksul kinni peetud tingimustes, mida nad väitsid olevat ebainimlikud ja alandavad, esitasid riigisestele kohtutele tsiviilhagid mittevaralise kahju hüvitamiseks. Eelkõige kaebasid nad ülerahvastatuse, ebapiisava valgustuse ja ventilatsiooni, puudulike sanitaartingimuste, passiivse suitsetamise, hügieenitarvete puudumise, toidu ja voodipesu halva kvaliteedi ning jalutusala piiratud suuruse üle. Riigisisesed kohtud rahuldasi kaebajate nõuded (v.a neljanda kaebaja osas), kuid mõistsid välja märkimisväärselt väiksemad hüvitised, kui nad olid taotlenud.

EIK-sse pöördudes kaebasid nad halbade kinnipidamistingimuste üle ning väitsid, et neil puudus selles küsimuses tõhus riigisene õiguskaitsevahend. Nad tuginesid konventsiooni artiklitele 3, 6 ja 13.

EIK seisukohad

Artiklid 3 ja 13

(1) Piloototsuse menetlus ja sellele järgnenud arengud kohtus

2020. aastal leidis EIK piloototsuses kohtuasjas [Sukachov vs. Ukraina](#), et konventsiooni artikli 46 alusel oli Ukrainas esinenud kinnipidamistingimustega seotud struktuurne probleem, ning osutas üldmeetmetele, mida on vaja ülerahvastatuse vähendamiseks ja materiaalsete tingimuste parandamiseks. Lisaks kutsus kohus üles kehtestama tõhusad riigisisesed õiguskaitsevahendid, nii ennetavad kui ka hüvitavad, kuid ei lükanud edasi sarnaste kohtuasjade (pooleliolevate ega tulevaste) läbivaatamist.

Pärast seda kohtuotsust oli Ukraina vastu registreeritud üle 1700 kaebuse, mis sisaldasid esmapilgul põhjendatud etteheiteid halbade kinnipidamistingimuste kohta erinevates kinnipidamisasutustes. 2026. aasta maiks oli struktuurne probleem toonud kaasa konventsiooni rikkumise tuvastamise enam kui 800 kaebuse puhul. Enamik kohtuasju puudutas ülerahvastatust ja muid korduvaid puudusi kinnipidamise materiaalsetes tingimustes, näiteks ebapiisavaid hügieeni- ja sanitaartingimusi, puudulikku valgustust ja ventilatsiooni, putukate ja hallituse esinemist kambrites, piiratud juurdepääsu duširuumidele, piiratud võimalusi igapäevaseks värskes õhus viibimiseks ja liikumiseks, privaatsuse puudumist sanitaarruumide kasutamisel ning muid sarnaseid probleeme.

Lisaks oli 2026. aasta mai seisuga kohtu menetluses veel üle 700 samalaadse Ukraina vastu esitatud kaebuse. Paljud neist olid esitatud kaebajate poolt, kelle ebarahuldavad kinnipidamistingimused olid lõppenud juba enne EIK-sse pöördumist. Enam kui 40 pooleliolevas kohtuasjas oli valitsus esitanud vastuväite, et riigisisesed õiguskaitsevahendid ei olnud ammendatud. Valitsus väitis, et kaebajad oleksid pidanud esmalt kasutama olemasolevat hüvitavat õiguskaitsevahendit.

¹ Lühiülevaates kajastatud lahendite valiku aluseks on EIK enda otsingumootoris avaldatud Legal Summary'd ja Eestiga seotud lahendid.

(2) Käesoleva kohtuasja ulatus

Kuna kaebustes käsitletud ebarahuldavad kinnipidamistingimused olid kaebuste esitamise ajaks juba lõppenud, oli hüvitav õiguskaitsevahend ainus tegelikult kasutatav võimalus saada heastust varasema sellistes tingimustes viibimise eest. Seetõttu piirdus käesoleva kohtuasja ulatus küsimustega, mis puudutasid Ukraina õiguse alusel kättesaadavat hüvitavat õiguskaitsevahendit kaebajatega sarnastes olukordades. Sellega seoses märkis kohus, et tal ei olnud seni tulnud otsustada, kas artikli 3 alusel kinnipidamistingimuste kohta esitatud kaebuste puhul on Ukrainas hüvitav õiguskaitsevahend kättesaadav või tõhus.

Kohus märkis lisaks, et käesolevas kohtuasjas tehtud järeldused ei mõjuta tema varasemaid seisukohti kohtuasjas Sukachov seoses vastustajaks oleva riigi kohustusega kehtestada tõhus ennetav õiguskaitsevahend, mis vastaks nimetatud kohtuotsuses sätestatud nõuetele.

Artikkel 3

(1) Kas kaebajate suhtes kohaldati artikliga 3 keelatud kohtlemist?

Kohtul puudus alus mitte nõustuda riigisiseste kohtute hinnanguga, mille kohaselt olid kaebajate kinnipidamistingimused, välja arvatud neljanda kaebaja omad, olnud alandavad. Riigisisest kohtud olid sellisele järeldusele jõudnud, tuginedes artiklile 3 ja EIK praktikale. Seda järeldust oli tunnistanud ka valitsus.

Neljanda kaebaja kirjeldus kinnipidamistingimuste kohta sarnanes teiste kaebajate omaga. Teda peeti kinni samas asutuses ja üldjoontes samal ajavahemikul kui esimest, teist ja kolmandat kaebajat ning kohtuasja Sukachov kaebajat. Valitsus ei olnud esitanud sisulisi seisukohti ning kinnipidamisasutuse administratsiooni poolt riigisisestele kohtutele esitatud kirjalikud seisukohad piirdusid üldsõnaliste väidetega selle kohta, et tingimused vastasid riigisisestele standarditele. Neis ei märgitud tegelikku kinnipeetavate arvu, ei käsitletud kaebaja esitatud konkreetseid etteheiteid ega esitatud ühtegi esmast tõendit. Kohus oli juba pikka aega leidnud, et sellised seisukohad ei ole piisavad, et lükata ümber kaebaja usutav ja piisavalt üksikasjalik kirjeldus väidetavalt alandavate kinnipidamistingimuste kohta.

Seetõttu leidis kohus talle esitatud materjalide põhjal, et kaebajate kinnipidamistingimused olid olnud ebapiisavad ning põhjustanud neile kannatusi, mis ületasid kinnipidamisega olemuslikult kaasneva vältimatu kannatuse taseme, kujutades endast alandavat kohtlemist.

(2) Kas kaebajad kaotasid oma ohvri staatuse?

Ohvri staatuse kaotamiseks vajalikust kahest tingimusest – riigisiseste ametiasutuste poolt rikkumise tunnistamine ja piisava hüvitise maksmine – ei olnud neljanda kaebaja puhul täidetud kumbki, kuna riigisisest kohtud olid tema hüvitisnõude rahuldamata jätnud. Seetõttu võis ta jätkuvalt väita, et on väidetava rikkumise „ohver“.

Ülejäänud kaebajate puhul oli esimene tingimus täidetud, sest riigisisest kohtud olid sõnaselgelt või sisuliselt tunnistanud, et kaebajaid oli hoitud ebapiisavates tingimustes, mis olid vastuolus artikliga 3. Pakutud heastamine oli aga ebapiisav.

Neile mittevaralise kahju eest määratud hüvitised, mis puudutasid viie kuu ja kahekümne kahe päeva kuni kümne aasta ja üheteistkümne päeva pikkuseid kinnipidamisperioode, olid märkimisväärselt väiksemad kui summad, mida kohus määrab üldjuhul sarnastes Ukraina vastu algatatud kohtuasjades. Need ei lähenenud isegi kahe euro suurusele päevasummale, mille kohus oli määratlenud lähtepunktina, hindamaks, kas riigisisel tasandil määratud hüvitis on piisav artikli 13 nõuete

täitmiseks Ukraina kontekstis. Puudusid erandlikud asjaolud, mis oleksid õigustanud riigisiseste kohtute otsust määrata hüvitis nii väikeses summas.

Järeldus: esialgne vastuväide liideti asja sisulise läbivaatamisega ja jäeti rahuldamata (esimese, teise, kolmanda, viienda, kuuenda, seitsmenda ja kaheksanda kaebaja ohvri staatuse küsimuses). Tuvastati artikkel 3 rikkumine (ühehäälselt).

Artikkel 13

(1) Õiguskaitsevahendi tõhusus põhimõtteliselt

EIK leidis, et tsiviilõiguslikku kahju hüvitamise nõuet Ukraina tsiviilseadustiku artiklite 1173 ja 1174 alusel võib põhimõtteliselt pidada piisavaks vahendiks hüvitise saamiseks isikutele, kes leiavad, et neid on hoitud ebapiisavates kinnipidamistingimustes ning kelle kinnipidamine väidetavalt konventsiooniga vastuolus olevates tingimustes ei ole enam jätkunud. Selline nõue pakub kiiret ja kättesaadavat võimalust teha kindlaks asjakohased asjaolud ilma ülemäärase tõendamiskoormuseta, hinnata neid konventsiooni standardite alusel, tuvastada riigi vastutus ning saada konkreetse juhtumi asjaoludele vastav rahaline hüvitis.

Eelkõige leidis kohus järgmist:

Esiteks, mis puudutab õiguskaitsevahendi kättesaadavust, siis tsiviilnõuete suhtes kohaldatav kolmeaastane aegumistähtaeg, mis hakkab kulgema hetkest, mil kannatanu sai või oleks pidanud saada kahjust teada, ei tundunud ebamõistlik. Lisaks veendus kohus riigisisese kohtupraktika näidete põhjal, et riigisisest kohtud olid teadlikud EIK praktikast jätkuvate olukordade kohta. Selle praktika kohaselt hakkas nimetatud aegumistähtaeg kulgema hetkest, mil kinnipidamine ebapiisavates tingimustes lõppes, eelkõige kinnipeetava vabastamise või teise kinnipidamisasutusse üleviimise korral, välja arvatud lühiajalised eemalviibimised kinnipidamisasutusest ülekuulamiste või muude menetlustoimingute tõttu.

Lisaks suurendas õiguskaitsevahendi kättesaadavust see, et õigusaktides ette nähtud erikorra kohaselt olid riigi vastutuse alusel esitatud kahju hüvitamise nõuded vabastatud riigilõivu tasumisest.

Ainus kohtule teada olnud näide, mis seadis õiguskaitsevahendi kättesaadavuse kahtluse alla, puudutas neljanda kaebaja kohtuasja. Selles olid riigisisest kohtud tõlgendanud riigi vastutuse korda väga kitsalt, jättes kinnipidamisasutused selle kohaldamisalast välja põhjendusel, et tegemist oli eraldiseisvate juriidiliste isikutega.

Kuigi Ukraina ülemkohus oli mitmes kohtuasjas, sealhulgas esimese, teise ja kolmanda kaebaja asjades, kritiseerinud eespool kirjeldatud kitsast tõlgendust ning lahendanud kaebajate nõuded nende kasuks, ei saanud neljas kaebaja sellest lähenemisviisist kasu. Tema juhtumit ei saanud käsitada ka lihtsalt üksiku veana, sest kitsast tõlgendust oli toetanud ülemkohus ise, ehkki samal ajavahemikul oli tehtud ka vastupidisele seisukohale tuginevaid otsuseid.

Võttes siiski arvesse laiemat kohtupraktikat, sealhulgas hilisemaid otsuseid, milles samalaadseid hüvitisnõudeid oli sisuliselt läbi vaadatud ja rahuldatud, ei pidanud kohus riigisisese kohtupraktika ajutist ebajärjekindlust piisavaks põhjuseks, et lugeda õiguskaitsevahend põhimõtteliselt kättesaamatuks.

Teiseks ei tundunud nõude esitajatele pandud tõendamiskoormus ülemäärane. Enamikus riigisisese kohtupraktika näidetes olid nõude esitajad tuginenud tõenditele, mis olid neile hõlpsasti kättesaadavad. Seejärel lasus ametiasutustel kohustus kõnealused väited ümber lükata.

Lisaks nägid Ukraina tsiviilseadustiku artiklid 1173 ja 1174 ette riigi vastutuse tekitatud kahju eest sõltumata sellest, kas riigi organid või ametnikud olid süüdi. Riigisisene õigusraamistik, mille kohaselt võib riigil tekkida hüvitamiskohustus isiku õiguste rikkumise tõttu, ilma et nõude esitaja peaks tõendama konkreetse ametniku süüd, soodustab õiguskaitsevahendi tõhusust EIÕK artikli 13 tähenduses.

Kolmandaks näitas kohtule esitatud riigisisene kohtupraktika tervikuna, et riigisisesed kohtud olid võimelised sisuliselt läbi vaatama kinnipidamistingimusi puudutavaid kaebusi kooskõlas konventsiooni standarditega. Riigisisesed kohtud ei piirdunud hinnanguga sellele, kas vanglaametnike tegevus oli riigiseste seaduste ja määruste kohaselt formaalselt õiguspärane, vaid käsitlesid nõude esitajate etteheidete sisu, viidates alandava kohtlemise keelule ning käsitades konventsiooni artiklit 3 vahetult kohaldatava standardina.

Neljandaks, menetluslike tagatiste osas ei ilmnenud ei riigisisesest õigusest ega analüüsitud riigisese kohtupraktika näidetest esmapilgul ühtegi alust kahelda selles, et kinnipidamistingimustega seotud kohtuliku hüvitamismenetluse puhul oli tagatud nõuetekohane menetlus ning kannatanud isikute tõhus osalemine.

Samuti ei tundunud asjaomast liiki riigisisesed menetlused üldjuhul ülemäära pikad. Kuigi kohtul ei olnud piisavalt teavet, et hinnata menetluste kestust riigisese kohtupraktika näidetes, ei olnud käesoleva kohtuasja kaebajate menetlused kestnud kolmes kohtuastmes kokku kauem kui kaks aastat ja seitse kuud.

Menetlused olid kestnud märkimisväärselt kauem nende kaebajate puhul, kes olid otsustanud pöörduda esmalt halduskohtusse. Samas puudusid viited sellele, et seadus oleks sellist keerukat menetluskäiku nõudnud. Tsiviilõiguslik nõue näis kujutavat endast eraldiseisvat ja iseseisvat õiguskaitsevahendit, mida kõik kaebajad olid lõpuks kasutanud.

EIK pidas siiski oluliseks, et vastustajariik muudaks asjaomase riigisese praktika ühtsemaks, tagamaks asjakohase hüvitise määramise ühe menetluskorra raames ning võimaluse korral ilma, et kaebajad peaksid oma nõude läbivaatamiseks läbima kõik kolm kohtuastet.

Mis puudutab küsimust, kas nõude esitajad said piisava ja kohase heastuse, kordas kohus, et ta on valmis aktsepteerima riigisisesel tasandil väiksemaid hüvitisi, kui asjaomane õiguskaitsevahend pakub Euroopa Inimõiguste Kohtule kaebuse esitamisega võrreldes muid konkreetseid eeliseid.

Käesolevas asjas olid riigisisesed kohtud kohaldanud Ukraina õiguse tsiviilõigusliku deliktiõigusliku vastutuse norme ning määranud mittevaralise kahju hüvitise õigluse ja mõistlikkuse kaalutluste alusel. Hüvitise suuruse kindlaksmääramine kuulus riigiseste kohtunike kaalutusõiguse piiresse ning puudusid seaduses sätestatud ülempiirid või muud õiguslikud takistused, mis oleksid takistanud nõute täielikku rahuldamist.

Seetõttu ei tähendanud asjaolu, et mõnele kinnipeetavale oli varem määratud suhteliselt väike hüvitis, tingimata seda, et tulevikus määrataks samalaadsetes asjades samuti väikesed hüvitised.

EIK märkis kahetsusega, et talle esitatud riigisese kohtupraktika näidetes määratud hüvitised, mis jäid vahemikku 0,27–1,43 eurot päevas, olid väiksemad tasemest, millest alates võiks hüvitist olenevalt asjaoludest pidada artikli 3 rikkumise heastamiseks piisavaks.

Sellest hoolimata oli kohus valmis tunnistama riigisisese süsteemi kui sellise põhimõtteliselt tõhusaks ning soodustama selle kasutamist ja edasiarendamist, jättes samas võimaluse tuvastada üksikjuhtudel rikkumine, kui määratud hüvitis osutub ebapiisavaks.

Sellega seoses märkis kohus, et vaatamata Sukachovi piloototsuse tegemisest möödunud märkimisväärsele ajale ei olnud Ukraina ametiasutused endiselt võtnud piisavaid seadusandlikke ega haldusmeetmeid.

Selles kontekstis tervitas kohus Ukraina kohtusüsteemis, eelkõige ülemkohtus, saavutatud edusamme pikaajaliste tsiviilõiguslike sätete praktilisel kohaldamisel ning sellest tulenevalt hüvitava õiguskaitsevahendi arendamisel selles valdkonnas. Riigisisised kohtud olid näidanud teatavat suutlikkust ja valmisolekut aidata kaasa kinnipidamistingimuste puudulikkuse probleemi lahendamisele.

Välja arvatud neljanda kaebaja kohtuasjas tehtud vastuoluline lahend ning eelkõige jätkuvalt madal hüvitiste tase, ei ilmnenud kohtule esitatud materjalidest muid korduvaid puudusi, mis võiksid kahjustada õiguskaitsevahendi toimimist tervikuna.

Analüüsitud riigisisene kohtupraktika näitas kujunemisjärgus suundumust viia praktika kooskõlla konventsiooni standarditega, eelkõige õiguskaitsevahendi kättesaadavuse ja kaebuste sisulise läbivaatamise osas.

Seda arengut piiras asjaolu, et paljud kinnipeetavad olid saanud esitada oma kaebused otse Euroopa Inimõiguste Kohtule, kasutamata esmalt riigisisest õiguskaitsevahendit. Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt tuleb riigisisestele kohtutele anda võimalus täita oma esmast rolli ja tegeleda kinnipidamistingimuste puudulikkusega seotud süsteemse probleemiga täielikult enne kaebuste esitamist Euroopa Inimõiguste Kohtule.

Sellest tulenevalt eeldati, et artikli 3 alusel kinnipidamistingimuste kohta kaebuse esitavad isikud kasutavad seda õiguskaitsevahendit enne Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördumist.

EIK oli valmis oma lähenemisviisi kõnealuse õiguskaitsevahendi suhtes uuesti hindama, kui riigisisest kohtute praktika näitaks pikema aja jooksul, et kaebusi jäetakse rahuldamata formalistlikel põhjustel, määratud hüvitised jäävad ebapiisavaks, menetlused kestavad ülemäära kaua või õiguskaitsevahendit kasutatakse muul viisil üksnes menetluse venitamiseks, selle asemel et tagada tõhus ja täielik heastamine.

(2) Õiguskaitsevahendi tõhusus käesolevas kohtuasjas

Neljanda kaebaja nõue oli jäetud rahuldamata formalistlikel põhjustel ning teistele kaebajatele oli määratud ilmselgelt ebapiisav hüvitis.

Sellest hoolimata leidis EIK, et artiklit 13 ei ole rikutud. Selle järelduse tegemisel võttis kohus arvesse oma varasemat praktikat, seisukohta, et kõnealust tsiviilõiguslikku õiguskaitsevahendit võib põhimõtteliselt pidada tõhusaks, ning asjaolu, et ta oli võtnud kaebajatele määratud hüvitiste väikest suurust arvesse, kui järeldas, et nad võisid jätkuvalt väita, et on artikli 3 väidetava rikkumise ohvrid.

Järeldus: ei esine artikkel 13 rikkumist (ühehäälselt).

Artikkel 41

EIK leidis, et Ukraina peab mittevõralse kahju hüvitamiseks igale kaebajale maksma summa vahemikus 1600–7400 eurot (nimekiri näha otsuses)

[Lahend](#) (inglise keeles)

[Kokkuvõte](#) (inglise keeles)